

та Гора та Білий Віландар у ранніх записах народної поезії” (Ненад Любинкович, Белград); “Ставлення Вука Караджича до середньовічної сербської традиції” (Міодраг Матицьки, Белград); “Міфологічне бачення культу Святого Сави із слов’янської фольклорної перспективи” (Оксана Микитенко, Київ).

Учасники конференції відвідали шойно відреставрований будинок фундації Вука Караджича – один із найпомітніших культурних закладів у Белграді. У рамках конференції відбулася поїздка до монастиря Крушедол, чи не найвідомішої скарбниці барокової культури.

Київ

Олександр Федорук

КОНГРЕС КУЛЬТУРОЛОГІВ У ПОЗНАНІ

Чотири роки тому на міжнародному конгресі “Культура перехідної доби” в Познані розглядалися актуальні проблеми розвитку культури країн Центрально-Східної Європи. В його роботі взяли участь культурологи, політологи, практики та історики мистецтва, які розглядали різні питання культури в контексті суспільної трансформації посткомуністичних держав. Багато уваги приділялося посткомунізму в аспекті змін моделі культури.

Один з організаторів конгресу знаний історик мистецтва Янош Брендель обгрунтував мотивації форуму в специфічній формі: “Коли виникла ідея конгресу, ще були свіжі враження від розпаду східного блоку, і ми поставили перед собою питання: Що повинна тепер сказати культура? В якій вона знаходиться кондиції? Чи перебуваємо на периферії європейської, світової культури?”

Присутність представників України внесла тоді необхідні наголоси, викликала зацікавлення, розширивши ареали інтеграції в напрямі програм “Захід-Схід”, “Схід-Захід”. Загалом про Україну і з України були доповіді: Батьківщина поетів В. Стуса, І. Калинець, І. Світличного; Польсько-українське пограниччя: між діалогом і конфліктом; Ставлення польської та російської еліти до незалежності України; Міфи і реалії її перехідного періоду; Українське мистецтво перехідного періоду. В цих доповідях культура України розглядалася в європейському і світовому просторі.

І ось нещодавно в тому ж місті багатому на мистецько-архітектурне середовище, відбувся другий конгрес “Культура перехідної доби. Культурна спільнота країн Центрально-Східної Європи”. Він знову зібрав до 200 делегатів з різних країн світу.

Ідея спільності культур мала різні тлумачення. Суспільні трансформації спричинили

відхід від канонів реалізму і соціального постреалізму, але в багатьох країнах неоднаково. Завершується ХХ ст. великими змінами в культурі, кінець останньої хвилі якої на думку Я. Бренделя, був започаткований французькою революцією 1789 року. Сучасна модель центрально-європейської культури зазнає руйнації. На її місці має виникнути нова, можливо, віртуальна культура, або дещо видозмінена в її кінцево-видавничому універсумі.

Водночас необхідні інтеграція культур країн Центрально-Східної Європи, які повинні мати відповідні напрямлення щодо змін, котрі вже розпочалися і котрі просякнуті турботою про своє майбутнє. Прикладом такої боротьби за свої ідеали може бути Франція 60-х рр., яка законом захищає мову, національні види мистецтв, зокрема кінематографію, телебачення, від американської субкультури.

Чи зможуть країни Східної Європи, в першу чергу Україна спротивитися експансії американізації на рівні “вуличної культури”?

Пленарні дискусії відкрили цікаві доповіді Криштофа Чижевського (Познань), Енріке Бануша (Пампелуна), Чаба Гі Кіша (Будапешт), Петра Піотровського, Януша Гюли (Гетинга), Хрістофера Мерейя (Вудсток) та інші. Йшлося про епоху міфів у галузі культури, політики, економіки, фінансів про різну ситуацію в 3-х зонах Європи: західній, колишній, що створила табір соціалізму, і тій, що була символікою радянських республік; про власну самовистачальність і скептицизм до західних інвестицій; про наслідки російського панславізму, що, як протест проти германізму, переріс у шовінізм, та міфотворчу ініціативність у сфері так званої слов’янської інтеграції на прикладі спекулятивно-ідеологізованих “слов’янських базарів” у Вітебську і спробах залучення до цього міфу діячів культури України.

Надзвичайно важливою була доповідь познанського мовознавця Тадеуша Згулки про агресивну дію мовної експансії (песимістичні прогнози стосовно поступу деяких мов, зокрема білоруської, і оптимістичні, наприклад, активізації мови басків, що відстоюють мовну промоцію); про мови урядові, міждержавні й мови діаспори поза політичними умовами, про фамілізацію мов (наприклад, білоруська лише в родинному колі), про інтеграцію мов і їх вимирання (згідно з статистикою через кожні три тижні вмирає мова), асиміляцію мов тощо.

Учасники конференції переконливо довели, що політики часто створюють і стимулюють проблеми, а люди культури, інтелектуалісти знаходять спільну мову, навіть у формі дискусій. І тут вирішальна роль відведена проблемі суспільних процесів у корекції із змінами культури, уявленню світових тенденцій в культурі та їх відображенню в кожній державі, виявленню універсального та окцидентального в культурі.

Другий конгрес уявив зрослу увагу до минулої спадщини, зокрема альтернативної, нонконформістичної, що перебувала в опозиції до офіційної соцреалістичної, вияснював її впливи на сучасну ментальність і візуальність, а з другого боку, впливи культури постреалістичної доби на мистецтво різних середньоевропейських країн.

Перед учасниками виступили відомі вчені-практики Марія Карнесі (Бухарест), Ірина Суботич (Белград), Бояна Пейч (Берлін), Богуслав Бакула (Познань), Чавдар Попов (Софія) та інші. Була прийнята доповідь відомого організатора з Берліну Бояни Пейч "Ікона, сакральність і сила" про міфотворчу культуру уславлення в мистецтві політиків-героїв протягом останнього півстоліття, що викликала жваву дискусію.

На конгресі розглядалися питання про локальність та універсальність у сфері культури, що вирішувалися у площині гіпотез, наприклад, про євроцентризм, про локальність як оригінальність, а універсальність як вияв класичності; про універсальність певних локальностей, скажімо, середземноморська цивілізація, Прага Швейка, гумор Одеси; про національні потреби культури (капели, симфонічні оркестри) і експортовані культури (російський балет, французький фільм), а також про реципієнти і трансляцію культур (конкурси Чайковського в Москві).

Київ

У зв'язку з проблемою культури пограниччя виникли дебати стосовно розуміння спадщини, понять спільної спадщини, взаємопроникнення і конфігурації культур, значення і місце для кожного народу культурних цінностей.

Йшлося також про великі й малі міграції, про способи децентралізації культур і значення регіональних осередків, пов'язаних з розвитком місцевих традицій, про виникнення метафоричного поняття "відрубана гілка".

Про сплески зацікавлень автентичним народним мистецтвом як альтернативою стосовно масової культури. Про проблему "чужого", "іншого" в культурі (в межах етнічних, сексуальних, хворих на СНІД чи виявах фемінізації, конфесійних протиріччях).

Знову-таки проблемними, гострими були виступи українських доповідачів, наприклад, Миколи Рябчука (Майбутнє України: одна нація, дві мови, три культури?), Алли Терещенко (Стравінський і Україна: чинник культурного пограниччя), Валерія Сухарука (Краєвид по битві: українська версія) – виступи, що дали можливість розширити уявлення про спільні тенденції розвитку культур різних народів, а також закликають до дискусій; що зрештою, виявили багато нових спостережень і слугували імпульсом для дальших роздумів та наукових досліджень.

Міжнародний форум у Познані означив багато актуальних питань, на жаль, чимало песимістичних, з-поміж інших – про межі наступального і оборонного націоналізму, шовінізму, про міф популізму і орієнтацію на мас-медіа, про пошук "чужого" в авангарді та історії вічних культурних номадів, про проблему штучної демократії, про розвиток нових ринкових відносин у культурі та брак субсидій. Важливими були уявлення про модулі моральних критеріїв серед інтелігенції, деградацію певних універсумів, антиінтелігентні настрої в офіційному світі, поняття "інтелігенція-інтелектуалісти" тощо.

Конгрес маніфестував зміцнення контактів серед діячів культури і в цьому його непересічне значення. На заслугу Яноша Бренделя відносимо також престижне видання матеріалів першого конгресу, що з'явилося на книжкових полицях міста. Діалоги скорегували відстані Захід-Схід в орієнтаціях на вартісні гуманістичні критерії людства на порозі нового тисячоліття.